

Skånsk föreningshandboll för barn och ungdom 2018

Lars Lagergren

**En rapport från Institutionen för Idrottsvetenskap på
uppdrag av Skånes handbollförbund**

Innehållsförteckning

Undersökningen	3
Resultat – inledning.....	4
Tradition och demografi.....	4
Att locka nya barn till handboll.....	5
... och sedan behålla dem i verksamheten	6
Rekrytering och utbildning av ledare	7
Ledaren och barnen – citat att fundera kring.....	8
Det där med toppning och selektering.....	9
Problem och förslag på lösningar	10
Föreningen och dess styrelse.....	11
Hallarnas betydelse	13
Förhållandet mellan föreningar	13
Vad gör att Skånsk barn- och ungdomshandboll står sig stark?	14
En viktig notering.....	15
Ett svar på undersökningens andra fråga: Hur gör man för att behålla ledare, spelare och domare?	15

Skånsk föreningshandboll för barn och ungdom 2018

av Lars Lagergren

Undersökningen

I september 2017 hörde verksamhetschefen vid Skånes Handbollsförbund, Emme Adebo, av sig till Institutionen för Idrottsvetenskap vid Malmö universitet (dåvarande högskola). Det rörde sig om en förfrågan om vi var intresserade av att genomföra en undersökning kring varför handbollen i Skåne tycktes växa, medan den i övriga regioner runt om i landet minskade. Efter några turer formulerades följande uppdrag:

Undersökningen syftar till att finna och diskutera vilka faktorer anses ligga bakom handbollens tillväxt i Skåne bland distriktets egna aktörer och hur överensstämmer dessa med aktuell forskning. Följande frågor kopplades till syftet:

- Varför har skånsk handboll växt de senaste tio åren och vad skall vi göra för att fortsätta växa?
- Hur gör man för att behålla ledare, spelare och domare?

Material skulle samlas in genom fokusgruppsamtal, det vill säga gruppintervjuer med riktat innehåll. Målet sattes till 10 fokusgruppsamtal med representanter för en förening per gång. Till slut kom 8 plus en intervju med en föreningsordförande att genomföras under vintern/våren 2018. Skånes Handbollsförbund stod för urvalet. Följande föreningar har ingått i undersökningen: H43 Lund HF, IK Sund, OV Helsingborg HK, Vinslövs HK, Staffanstorps HK, Trelleborg HBK, Tomelilla IF, HK Ljunghusen samt HK Malmö.

Jag, Lars Lagergren från Malmö universitet, ledde de sex första samtalen, med Emme Adebo och ordförande Lars Berger från Skånes handbollsförbund som bisittare. De två avslutande fokusgruppsamtalen genomfördes av Adebo och Berger.

Rapporten du har framför dig innehåller en sammanställning av det insamlade materialet som omfattar runt 15 timmar med inspelade fokusgruppsamtal och en intervju. Jag har lyssnat igenom samtliga inspelningar i sin helhet två gånger och gjort noteringar samt hämtat citat. Utifrån mina noteringar har jag sedan lyssnat igenom valda delar av det inspelade materialet en tredje gång.

I min presentation har jag valt att lägga in rikligt med citat, för att ge röst åt personer som aktivt verkar inom den skånska föreningshandbollen. Några av citaten är försiktigt retuscherade språkligt och i några fall sammanfattade. Jag har dessutom valt att ”anonymisera” resultat och citat. Detta för att poängtera att det visar på generella mönster och tendenser som delas av alla eller ett antal föreningar.

Min förhoppning är att det jag här presenterar i form av resultat, citat och analyser inte bara ska bli en reflekterande beskrivning av skånsk handboll år 2018 ur ett tillväxt perspektiv, utan att den också på föreningsnivå kan utgöra ett underlag för reflektioner kring den egna verksamheten.

Resultat – inledning

Inledningsvis kan jag konstatera att det redan innan undersökningen startade fanns en erfarenhetsbaserad allmän uppfattning kring varför handbollen i Skåne står sig bra i konkurrensen om barn- och unga utövare. I mina val av insamlingsmetod, frågeställningar och analyser har jag försökt att utmana denna allmänna sanning. Undersökningens resultat sammanfaller väl med den erfarenhetsbaserade allmänna uppfattningen. Inga överraskningar där alltså. Undersökningen handlar därför inte så mycket om att hitta eller konstruera nya orsaker. I stället handlar den om att lyfta fram hur verkligheten ser ut för föreningar. Att upptäcka variationer och likheter mellan hur föreningar arbetar, under vilka omständigheter de gör det samt resultaten av föreningarnas respektive sätt att driva sin verksamhet under de omständigheter de beskriver. Vad jag söker är mer precist vad som ligger bakom handbollens framgångar med att rekrytera och även behålla barn och unga inom sin verksamhet. Det handlar också om att försöka hitta tänkbara orsakssamband.

Jag har inte lagt något tydligt genusraster över frågorna vid materialinsamlingen eller i min analys av resultatet, då detta inte efterfrågats. Det finns dock anledning att notera den kraftiga manliga dominansen bland informanterna. Andelen speglar inte fördelningen mellan könen vad beträffar aktiva spelare. I vad mån könsfördelningen bland informanterna speglar förhållandet bland styrelseledamöter och ledare inom distriktet eller inte, får framtida studier undersöka.

Tradition och demografi

Den sannolikt största anledningen till den bredd som skånsk barn- och ungdomshandboll uppvisar är den djupa handbollstradition som finns inom distriktet. Handbollslag på elitnivå återfinns eller har återfunnits i ett flertal städer och orter, såsom: Eslöv, Helsingborg, Höör, Kristianstad, Kävlinge, Lund, Malmö, Trelleborg och Ystad. Både dam- och herrhandbollen är sedan länge starka. Skånes elitlag har genom åren varit väl inbäddade i ett täcke av lokala handbollsföreningar. Traditionen bjuder barn att börja spela handboll både direkt och indirekt genom föreningshandbollens tydliga närvaro i lokalsamhället. Ett intressant belägg för detta är den av tradition formerade uppdelning av Lund i Lugi-områden och H43-områden.

En följd av den starka traditionen är att det rimligtvis borde finnas många före detta och kanske fortfarande aktiva handbollsspelare bland föräldrar/vårdnads-havare/far- och morföräldrar/släkt. Detta stärks av en generell befolkningstillväxt inom regionen. Denna är förvisso ojämn, med en tydlig slagsida mot sydvästra och västra Skåne, med Kristianstad som enda kommun med kraftig tillväxt i övriga länet. Kopplat till tillväxten är en begränsad utflyttning från regionen.¹ Sker flytt, så sker den inom regionen och då gärna till något av de uppväxande villasamhällena eller till någon mindre ort inom pendlingsavstånd till regionens större städer. Kommunerna med högst utpendling (personer som bor i kommunerna, vilka

¹ <http://www.regionfakta.com/Skane-lan/>

arbetspendlar till andra kommuner) som Kävlinge, Lomma, Staffanstorp och Vellinge² har aktiva handbollsföreningar, där utflyttade handbollsspelare från t.ex. Lund kan finnas med som föräldrar, tränare och ledare. Det är genomgående medelklass-familjer från städer som Lund, Helsingborg och Malmö som flyttar in till de växande villasamhällena och står för stor del av tillväxten i orterna runt de större städerna.³ Att idrottande barn och unga i hög grad hämtas från medelklassen följer den nationella utvecklingen. Det går inte heller att se någon generell ökning av utlandsfödda barn eller barn till utlandsfödda föräldrar. Det är således inom en medelklass med svenska rötter som återväxten av handbollsspelare är stark.

Detta påstående stärks i de berättelser om hur och i vilka områden rekryterings-kampanjer genomförts. Endast en förening har satsat på direkt rekrytering i områden med genomgående lägre socioekonomisk status och/eller där en majoritet av innevånarna har sina rötter utanför Sverige. Resultatet av denna satsning framstår som lovande för föreningens tillväxt på barn- och ungdomssidan. Dessutom har ett par föreningar drivit s.k. integrationsprojekt med handbollen som en viktig beståndsdel.

Vid intervjuer med ledare från en av de mindre orterna utanför inflyttningkommunerna, menar dessa att de unga som söker sig till handbollen är ungefär från samma förhållanden som tidigare generationer och att föreningens upptagningsområde inte kan betraktas som typiskt medelklass eftersom en sådan egentligen inte finns på de orter som utgör föreningens upptagningsområde. Därmed finns det anledning att anta att en lång handbollstradition på orten spelar roll.

Att locka nya barn till handboll...

Barnen har kul och talar om det i skolan.

Barnen lockar barn i skolorna. Idoler är viktiga. Åker med spelarna för att se seniorhandboll.

Citaten ovan speglar en gängse förklaring kring hur nya barn hittar till handbollen. Men räcker detta? Faktum är att alla, utom ”storklubbarna”, uppvisar tydliga skillnader i antal spelare i de olika åldersgrupperna. I de mindre klubbarna är sammanslagningar av årgångar vanliga. Ett sådant utfall är knappast oväntat, utan så har det nog sett ut över tid i de flesta föreningsdrivna idrotter. Det finns många orsaker bakom vilka inte direkt kan påverkas av en förening. Skillnaden i antalet spelare i de respektive årslagen har i allt väsentligt två förklaringar vilka är direkt kopplade till föreningen. Den ena är satsningar som klubbarna gjort för att locka spelare. Genomförs koordinerade kampanjer i t.ex. skolor, affischering, Instagram, etc. verkar dessa i regel bli framgångsrika. Hur kampanjer går till skiljer sig åt. Ett par är synnerligen välplanerade från första utskick till det att en träningsgrupp etablerats. Andra följer tidigare beprövade mönster. Gemensamt för de två varianterna är att de riktar sig mot en på förhand bestämd målgrupp – en eller ett par skolor alternativt bostadsområden.

Här är några röster om rekrytering och om vad som kan locka unga att pröva på:

² <http://www.regionfakta.com/Skane-lan/Arbete/Arbetspendling-inom-lanet/>

³ Medelinkomsten (årsinkomst) i de fyra kommunerna ligger mellan 27 000 och 96 000 kr högre än medelinkomsten för Sverige. <http://www.regionfakta.com/Skane-lan/Befolkning-och-hushall/Medelinkomst/> Villapriserna i de fyra kommunerna ligger i genomsnitt mellan ca 200 000 till 2 322 000 över Riksgenomsnittet, vilket indikerar en relativt kapitalstark inflyttning.

Strategin är att gå ut både riktat och brett – få in en nyckelspelare, träningstiden ska passa, fika till föräldrar, tränarna ska vara på plats, vuxna med tränings-ställtar emot, ett första bra intryck, noggrannhet vid tillsättning av ledare.

Vi har ett fantastiskt intresse för A-lagets verksamhet. Vi har full hall här alltid kan man säga. Det gör också att det pratas handboll, så att handboll är intressant. Barn får höra om vad som händer här.

Det är en familjär förening, det känner folk av.

Vi är frikostiga när det gäller de ungas medlemsavgifter.

Att arrangera cuper för t.ex. skolklasser framhålls som ett lyckat sätt att locka barn att pröva på handboll. Kampanjer och turneringar för att locka nya till den egna verksamheten kräver tid och en arbetsinsats utöver det vanliga. För de mindre föreningarna läggs ofta stort ansvar på ett fåtal händer, vilket innebär att det blir svårt att få kontinuitet i rekryteringen år från år.

[... och sedan behålla dem i verksamheten](#)

Samtidigt som trycket på ett fåtal ledare kan bli tungt finns det exempel på hur enskilda personer eller en liten grupp personer kan lyfta föreningars barn- och ungdomsverksamhet rejält och skapa en mer bestående handbolls-hype över tid. Men att locka nya barn till verksamheten innebär även att ”ledarstaben” behöver stärkas och breddas. Här kommer vi in på den andra och för verksamheten viktigaste förklaringen till skillnader i antalet aktiva mellan årgångarna – ledarna. Genomgående kommer samtalen med våra fokusgrupper in på vikten av att ha goda ledare som kan engagera deltagarna. Den allmänna meningen är att de över tid stora grupperna har goda ledare som står för engagemang och kontinuitet. I flera fall är det ledare som hämtas ur föräldraleden, vilka har lång erfarenhet av handboll eller annan idrott. I några fall är det mycket välmeriterade och välutbildade ledare, med tydliga planer för spelarutveckling. I samtalen poängteras gärna de fall där ledaren blir kvar, medan det egna barnet/de egna barnen slutat med handboll.

I ett par fall är det unga ledare med begränsad utbildning, som själva är aktiva spelare parallellt med tränaruppdraget som leder stora grupper. I ytterligare något fall är det ledare som har fokus ställt på barnens fysiska, motoriska och psykologiska utveckling, där handbollen mer är ett medel än ett mål. Kort sagt, det är svårt att fastställa om en viss ledarstil eller ett visst mått av utbildning är optimal. Vad som gör barn och föräldrar positiva ligger, om vi utgår från denna undersökning, mer på det personliga planet. Om vi ska gå djupare för att hitta en förklaring bör vi vid framtida undersökning närma oss vad som sker vid träning och match genom studier byggda på observationer och deltagarnas reflektioner över tid.

Slutsatsen blir att för att skapa stora livskraftiga grupper i mindre och medelstora föreningar krävs *både* en genomtänkt satsning för att få barnen till föreningen *och* goda ledare över tid. Inget nytt alltså, men likväl ett faktum.

Goda ledare lyfts också fram som ett skäl till att redan från början små grupper lyckas hålla ihop och bilda lag långt upp i åldrarna. I några fall poängteras även att gruppen tycks trivas väl tillsammans som ett utmärkande drag. I motsatt fall, när föreningen misslyckas med att hålla igång en grupp, anges vanligen brist på ledare eller ledare som har haft svårt att hålla ihop

gruppen. Inblandning från föräldrar anges här i flera fall som en bidragande orsak bakom splittring.

Gemensamt för de berättelser om grupper som behåller sina spelare vid fokusgruppsamtalen är en stor del av (i vissa fall, i stort sett hela) träningen riktar sig mot individuella färdigheter. Spelinriktade övningar får stå tillbaka fram till 11-12-årsåldern eller senare. Utsagorna pekar även på frånvaro av- eller en försiktighet rörande toppningar och andra former av selektering generellt, oavsett ålder i de breda grupperna. Däremot anges toppning och andra former av selektering samt att bra spelare flyttar till andra föreningar som skäl för grupper där föreningen inte lyckats behålla spelare.

Om vi lyfter upp frågan om att behålla spelare inom verksamheten på föreningsnivå, vidgas ansvaret som en förening bör ta på sig:

Nyckeln är att i föreningsarbetet inte fokusera bara på handboll, utan att också göra andra saker – socialt. Det är ju ett familjeprojekt i det här som gör att det inte bara är handbollsspelet. Det här sociala berör inte bara spelarna, utan att få med föräldrarna. Tycker föräldrarna att det är roligt så finns det en bärighet framåt.

Det sociala framhålls som ett gemensamt ansvar som delas mellan ledare och förening.

Rekrytering och utbildning av ledare

Vi blir inte bättre än ledarna, ledarna är allt och får vi inte in ledare som tar lagen kommer det vara bra ibland och dåligt ibland. Ledarens roll är superviktig, handboll är inte roligt om du inte har bra ledare.

Har jag många spelare gör jag rätt, inte vad som står på resultattavlan.

Rekrytering av ledare kan gå till på olika sätt. En förening visar upp en genomtänkt strategi där ledarrekrytering sker i samband med barnens första samlingar/träningar. Lika stor vikt läggs vid bemötandet av föräldrarna som vid barnen. Syftet är att hitta och locka de föräldrar som är intresserade av- och verkar lovande som ledare eller som kan bidra på något annat sätt inom föreningen. Ett par föreningar har utarbetat eller jobbar med att utarbeta ledarförsörjningsplaner. Här handlar det om att inte bli beroende av föräldrar till spelare i laget.

Få föreningar verkar ha en färdig ledargrupp klar innan rekryteringen startar, utan dessa ordnas efterhand. Lösningen hoppas man finna bland föräldrar och/eller i de äldre ungdomslagen. Åter skiljer det sig mellan de stora etablerade föreningarna och mindre/små föreningar. De senare jobbar mer ad hoc än de förra. Brist på (välutbildade) ledare förefaller vara ett mer utbrett problem än tillgången till träningstider i hallar, med ett undantag. Sannolikt har bristen på framförhållning när det gäller ledarrekrytering djupa rötter inom svensk föreningsidrott. Vid fokusgruppsamtalen framkom två orsaker bakom detta dels att föreningen inte vet på förhand hur stor tillströmningen av nya barn kommer att vara inför varje säsong, dvs vilket behov som faktiskt kommer att föreligga och dels att intresset för att vara bli ledare är ganska svagt både bland föreningens aktiva eller aktiva som avslutat sina karriärer samt bland barnens föräldrar. Några föreningar poängterar att de söker efter ledare under hela året. Utbildade ledare är eftertraktade:

Det är ju konkurrens (mellan föreningar) om tränarna. Det är lika stor konkurrens som det är om spelarna mellan föreningarna. Så det raggas ju hej vilt här i bygden.

För att behålla ledare kan en och annan förening erbjuda utbildning och en viss ekonomisk ersättning, men inte alla.

Det förefaller som den absoluta majoriteten av alla tränare i de klubbar vi besökt åtminstone har gått den inledande grundutbildningen. Antalet som gått fler steg är ännu så länge lågt. Men det finns fler alternativ:

Det finns bara en väg. Vi vill ju utbilda våra ledare så långt det bara går. Sen har vi inte varit tillräckligt bra för att göra planer på det. Vi borde bli bättre på att inte bara utbilda våra ledare genom att sända iväg dem på kurser hit och dit, utan vi borde ha mycket mer temakvällar och i det dagliga utbilda våra ledare.

Vid flera samtal kom önskemål om att kunna få med pedagogisk välutbildade ledare till nybörjarverksamheter och boll-skolor.

Det vore fantastiskt med en anställd person som startar upp bollskolorna för att sedan lämna över. Få igång den verksamhet som klubben vill ha. "Hur beter vi oss mot barnen" – det är mycket psykologi. Det är många vuxna som behöver det, själva övningarna lär du dig, inga svårigheter. Alla ledare ska ha gått baskursen.

Det handlar om bra ledare rent pedagogiskt. När det gäller boll-lek är det viktigt med pedagogik

Ledaren och barnen – citat att fundera kring

Hur resonerar ledare kring vad som är viktigt för barnen som barn och för barnen som spelare? Här följer ett antal citat som är väl värda att fundera kring:

Att inte räkna mål gör att ungarna vågar mer. Det här är skithäftigt för du kan bara fokusera på individuella prestationer. Du kan göra grejor som du tränat på, men inte vågat göra på match för då blir du försiktig.

De rutinerade barnen får bli mentorer (8år), går snabbare in i övningarna, tar en ledande roll och är bussiga. Efter två träningar får de vara med på match. Det slank in många mål men alla hade roligt. De behöver inte kunna reglerna. De ska vara med om det roliga med en gång. Tränar bara individuell teknik, tränar inget samspel.

Barnen ska spela i sin åldersgrupp. Man ska inte vara för tidig med att flytta upp spelare bara för att de råkar vara bra just nu. Det är viktigt att stärka kompetens bland ledarna i dom åldrarna istället.

Det gäller att få ungarna i grupper efter träningen också. Att dom kommer in i gänget. Att duscha efter träning, det blir något annat, de pratar om andra saker. Det handlar mycket om hur vi ledare gör laget.

Citaten består av uttalanden som grundar sig i ett barnperspektiv. Det handlar om barnens glädje, trygghet och utveckling, inte om segrar eller förluster. Även om detta med att få fram

bra spelare och bra lag alltid finns närvarande, hamnar detta perspektiv i bakgrunden vid fokussamtalen.

Det där med toppning och selektering

Utbildade tränare ger volym - toppning motverkar volym

Ovanstående citat speglar den grundsyn som råder inom de föreningar vi samtalat med. Här finns emellertid två tydliga perspektiv – bredd eller elit. Hos de senare är det viktigt att från början göra klart för de som kommer till föreningen vad som gäller. Det tycks inte uppstå några problem kring detta med olika former av selektering, dels eftersom bredden redan finns i föreningen och dels verkar det inte som det finns något direkt motstånd från föräldrar mot selektering. Har det inte från föreningen klargjorts att klubben vill fostra elitspelare och/eller hur detta ska gå till kan problem uppstå. Toppningar och matchningar kan ske i lägre åldrar än avsett. När exempel ges förklaras detta genom att det är i lag som kommit att utgöra egna öar i verksamheten, där olika former av selektering sker.

Vid fokusgruppsamtalen med de mellanstora och små föreningarna framkommer en viss försiktighet i beskrivningarna över huruvida de förekommer toppningar och andra former av selektering i den egna klubben. Om det sker eller har skett kopplas det även här till enskilda lag och ledare och att det egentligen bara inneburit problem för föreningen. Följande citat speglar, vad jag vill mena är, den gängse uppfattning som framkommit:

Det här att ha kvar (spelarna) längre, få bredden från början. (Att motverka) det här med att lagen tunnas ut när konkurrensen hårdnar och så slutar man. Våra ledare i 05-laget har alltid varit duktiga med att se alla i laget på något vis, alla har trivts där. Nu har dom en stor bred trupp. Jag tror det kommer att gynna dom framöver. Det ligger en djup sanning i det här att inte toppa, att inte matcha för mycket från början. Jag tror det är en framgångsfaktor i det långa loppet.

Här ett långt citat där ett bredd-perspektiv läggs på gjorda erfarenheter:

Den enda gjorda erfarenheten som jag tycker man kan ta som trend om man tittar på ungdomshandboll och varför saker och ting försvinner är när man byter ledarskap. Alla ledarbyten, oavsett om dom ledare som byts in blir bättre. Vi har haft flera sådana byten och jag ser i andra lag också. Man gnäller på föräldrtryck, att dom här ledarna är för dåliga, att dom inte är bra nog. Så tar man ny grupp ledare och lyfter in den och alla tycker det är jättebra, men det tar ändå ett och ett halvt år innan det har satt sig och du får ändå folk som slutar trots att gruppen blir bättre. Man kan tycka att dom här ledarna som varit med sen sju år upp till arton med alla deras fel och brister under hela vägen. På något konstigt vis så håller dom kvar sin grupp. Och gruppen blir hel. På nåt vis drar de i dom rätta trådarna.

Problem och förslag på lösningar

Det som jag ser som det största hotet är att när någon i ett lag slutar och plötsligt blir laget för litet för att vara ett lag. Då har vi alltid försökt att samarbeta med någon annan förening för slå ihop lag så spelarna kan fortsätta. Att se till att det finns ett incitament för ett sådant samarbete mellan föreningar är jätteviktigt. Annars tappar man grupper på fler ställen på en gång.

Jag har ovan försökt att redogöra för vad som ur ett organisationsperspektiv framkommit i fokussamtalen rörande frågan varför barn och unga spelar och fortsätter spela handboll. Idrottsrörelsen, å sin sida, har genomgående ställt den motsatta frågan – varför slutar barn och unga med föreningsidrott? Utgångspunkten tycks vara att föreningsidrott i sig är något gott som barn och unga älskar. Att sluta måste innebära att något är fel, i värsta fall hos barnen. Att de (och/eller deras vårdnadshavare) inte tycks förstå sitt eget bästa. Vad som däremot framgår i fokussamtalen är att ute i föreningarna finns en betydligt mer jordnära inställning. Denna kan formuleras på följande sätt: kan vi inte tillhandahålla de förutsättningar som krävs för att vår verksamhet ska vara så intressant och stimulerande att den står sig i konkurrensen med alla andra tänkbara alternativ kommer vi att tappa spelare. Det finns alltså bara ett skäl till varför en spelare fortsätter, medan det finns en uppsjö anledningar att sluta.

I fokussamtalen läggs ingen skuld på spelarna själva, utan det konstateras t.ex. ”handboll var inget för honom/henne”. Däremot dyker föräldrar upp. Lika väl som föräldrar utgör en förutsättning för föreningarnas verksamhet, så kan de också ha en destruktiv inverkan. Det är föräldrar som ligger bakom splittringar, genom att t.ex. ställa krav för att inte det egna barnet ska byta klubb, etc. Lag har fått läggas ner på grund av att spelare bytt förening. Om än ogärna, kommer det fram exempel på negativ föräldrainverkan i flera av fokusgruppsamtalen. Här några exempel och förslag på lösningar:

En föräldragrupp kan rasera en hel årgång – det fortplantar sig ner bland spelarna. Stöttar föräldrarna helheten och supportar ledarna, håller det.

Vi har gått igenom saker som tvingat oss att utveckla det här. Vi har ibland haft problem med föräldrar som tyckt att det ska gå till på ett visst sätt, som har försökt att ta någon sorts kontroll över verksamheten. Det har vi ju fått se till att lösa, ibland genom att helt enkelt lyfta bort föräldrar. Vi har ju lärt oss av detta att försöka undvika att ha föräldrar som tränare, utan vi ska skola in tränare på annat sätt. Vi har gått från att bara ha föräldratränare till nu ha en mix av föräldrar och andra, framför allt ungdomsspelare.

Det bör finnas en Föräldrakultur där föräldrarna ser att du som tränare stärker barnens självkänsla. Föräldrarna är kvar på läktaren så det inte blir någon barnpassning. Det är oftast föräldrarna som drar ungarna till andra klubbar. Har vi en tydlig kultur att så gör vi här får vi ungarna att stanna. Föräldrar på ena sidan av staketet, spelare och ledare på den andra, men de ska interagera med varandra. Hur sätter vi våra gränser?

En intressant iakttagelse som kom fram i en diskussion kring detta med föräldrapåverkan är denna:

Det är ju ruggigt att det som blir definitionen på bra ledarskap är att få med sig föräldrarna.

För lag i de mindre föreningarna kan det vara extra känsliga när det gäller spelar-flyttar till andra föreningar. Flytt till en större förening kan grunda sig i att spelaren vill ”satsa”, vilket är en del av idrottens verklighet. Ett annat alternativ är att spelaren börjar i en skola på en större ort. Detta har främst varit aktuellt i och med att spelare börjar gymnasiet, men det börjar även komma exempel på flyttar under grundskoletiden. En faktor här är att utbildningar med handbollsprofil etableras redan på grundskolenivå i städer som har elitlag.

Vad som också framkom vid ett par av fokussamtalen, var att få spelare kommer tillbaka till föreningen efter flytt till en större förening. Antingen får de plats i den större föreningens verksamhet eller också slutar de med handboll.

Föreningen och dess styrelse

En slutsats som går att dra utifrån fokussamtalen är att för att kunna ha en fungerande verksamhet över tid fordras duktiga styrelser. Med duktig menas t.ex. att vara tydliga rörande visioner och hur verksamheten ska bedrivas enligt dessa, på olika sätt vara synlig ute i verksamheterna, fånga upp föräldrar som kan bidra till verksamheten och ha kontroll över ekonomi. En ytterligare faktor, som jag pekat på ovan, är att ha ork.

Vi har haft några år där folk gjorde lite som de ville i klubben. Ordförande gjorde också som hen ville utan att det var förankrat någonstans då ledde det till andra problem. Nu har vi landat lite med en ny styrelse.

Titta på det här med (föreningen X). Plötsligt så kollapsar föreningen, så det finns ingenting kvar, det finns ingen ungdomsverksamhet. De var på väg att lägga ner, det var en eller två eldsjälar som lyckades hålla det vid liv. Då handlar det om att man inte sköter styrelsearbetet och håller den vital och lockar in nytt folk och så vidare. Det finns hur många exempel som helst – mitt i detta att ungdomsverksamheten faktiskt växer. Många tragiska fall med klubbar som lägger ner.

En lösning som framkommer i samtalen när det gäller förhållandet ledare/spelare och föräldrar inom en förening är tydliga regler för hur föreningen fungerar, hur verksamheten ska skötas och vilka relationer som ska råda mellan människor i föreningen.

Vi (styrelsen) måste hjälpa ledarna från början. Att ge dem den här grundtryggheten.

Flera av föreningarna framhåller vikten av detta vid fokusgruppsamtalen. Det är styrelsens ansvar menar man, men det är inte alla som anser sig kunna leva upp till detta ansvar. Skillnaden mellan föreningar förefaller vara stor. Flertalet föreningar har en policy med några år på nacken som de inte säger sig ha kraft att aktivt implementera. Några föreningar har uppdaterat eller skrivit en ny policy, vilken de jobbar aktivt med att implementera:

Först och främst så behöver man (föreningen) en policy, någon form av rättesnöre eller riktlinjer. Den ska också ge hjälp och stöd i enskilda situationer som progression – vad händer med spelaren som inte sköter sig? Vad gör vi med ledare? Du måste ha stöd i något nertecknat, hur du ska göra. (En policy) innehåller en hel massa saker. Hur vi t.ex. förhåller oss till toppning, matchning av våra lag under

match, hur vi ska agera när någon del inte sköter sig. Arbetet framåt här kommer mycket att handla om att förankra policyn i våra lag. Att när vi har ledarträffar alltid komma tillbaka till policyn, vårt DNA så att säga. Policyn är ett levande dokument.

Över lag verkar det som handbollen i Skåne inte skiljer sig från andra lagidrotter landet runt. Lite motvilligt framkommer det att ungdomslag tenderar att bli egna, nästan isolerade verksamheter, inom föreningen. Laget, inte föreningen, är föremål för föräldrar och, om än inte lika tydligt, ledares hela uppmärksamhet. På frågan varför det blir så, blir svaren ofta självkritiska – styrelsen syns för sällan och föreningens visioner har inte implementerats. Ett förslag på hur denna utveckling ska kunna motverkas som kom fram vid samtalen är följande:

Genom ledarsamtal – mellan ledarna – kan en anpassning till röda tråden ske. Ledarna blir sedda och hörda, vilket gör att de som sticker ut negativt blir synliga. Göra saker gemensamt, t.ex. jobba vid cuper. Mycket kul. Gnuggar axlarna med varandra.

I en policy samlar man – det är dit man vänder sig – där står alla träningstider, alla kontaktuppgifter, hur ska vi göra med föräldrar, vår träningsutrustning. Det är där du hittar allting samlat. Ett informationsverktyg med roller och ansvar. Rättigheter och skyldigheter för ledare och spelare.

Att vara medlem i en aktiv styrelse som vill stärka och utveckla en idrottsförening innebär obetalt arbete kvällar och helger. Vid fokusgruppsamtalen stod det klart för mig hur avgörande de s.k. eldsjälarna är för svensk föreningsidrotts bredd. Eldsjäl kan en person vara på olika sätt. Några har suttit i styrelsen eller varit aktiva som ledare (och kanske spelare) under en lång period.⁴ Andra har kommit med under de senaste åren/året. Några tycks verka i bakgrunden, andra i förgrunden. När det nya och traditionen smälter samman förefaller föreningen fungera som bäst. I vissa fall finns både det nya och traditionen i en och samma person eller personer, företrädesvis i föreningar i snabb expansion.

En annan viktig förutsättning för en förening att trygga sin verksamhet är att ha ett gott förhållande till kommunen. I de fall där brist på träningstider i hallar är ett problem menar informanterna att förhållandet till kommunen är dåligt. Med dåligt menas vanligen att de önskemål handbollsföreningen i fråga har hamnar långt ner på kommunens prioriteringslista vare sig det gäller tider eller fler hallar. Variationen tycks vara stor. I vissa kommuner utgör handbollsföreningen en del av kommunens varumärke eller något kommunen gärna vill visa fram och blir därmed ofta prioriterade. Anledningen behöver inte vara rent sportsliga framgångar som SM-guld och lag i högsta serien, utan kan bestå i en verksamhet med lång tradition som engagerar en ords befolkning. För föreningar i andra kommuner krävs det att en dialog upprätthålls:

Generellt så har vi en bra dialog (med kommunen). Vi känner absolut inte att de motarbetar oss, men vi borde öka vårt kunnande om hur kommunens planering ser ut i framtiden. Detta för att vi på ett bättre sätt ska kunna vara med när det bestäms och tala om var vi vill etablera oss. För sår man ett frö, en tanke så blir det lättare.

⁴ Den som varit aktiv i olika positioner längst av de jag mött, har 56 år i föreningens tjänst och är still going strong.

Under fokusgruppssamtalen och vid genomlysningar av dem växte en analys fram av de förutsättningar som flera mindre och medelstora föreningar har att verka under. Den berättelse som framkommer i min analys talar om att flera föreningar tycks leva ett ganska obemärkt liv i skuggan av fotbollen eller i hård konkurrens med andra ”mindre” lokalt starka idrotter. Ibland lyfts föreningen upp ur sin lunk. Det kan vara en eller ett par starka årgångar av spelare som lockar både nya yngre spelare och publik till sina matcher. I andra fall kan det handla om satsningar på att nå den yppersta eliten. En tredje variant är att nytt friskt blod kommer in i föreningen och tar plats i styrelsen. I värsta fall utan att ha varken ekonomisk eller annan täckning bakom sina målsättningar med en krasch som följd. Slutligen tycks det som om det finns föreningar som bara somnar in.

Det förefaller vara svårt att få till någon kontinuitet på en högre nivå både beträffande mängd eller spets i verksamheten. Snarare har det varit vanligare med permanenta eller periodiska nedläggningar av föreningsverksamhet, liksom sammanslagningar av föreningar.

En avsmunad förening kan emellertid väckas ur sin dvala och med nya starka ledare och styrelser. Exempel på mycket framgångsrika sådana uppvaknanden finns. Dessutom kan nya föreningar uppstå. Föreningsverksamheten inom distriktet är således både rörlig och levande.

Hallarnas betydelse

Som ovan konstaterats förefaller det inte råda någon generell hallbrist i distriktet. Åtminstone inte med bibehållen volym. Ökar volymen kan situationen bli något mer bekymmersam, men inte överallt. Det är främst i de större städerna som bristen på hallar anpassade till handboll gör sig gällande. Här är det viktigt att hallar finns och nya byggs där barnen bor, inte minst i städernas segregerade områden.

Det finns även en annan aspekt. Behovet att föreningen har en ”hemmahall” där spelare, ledare och föräldrar kan mötas:

(Utan en hemmahall) tappar vi det här före och efter träning och all den här dialogen man fick med tränarna. Den är viktig över tid.

De föreningar som har en ”hemmahall” där verksamhet och kansli finns samlat lyfter gärna fram fördelarna. Här ryms exempel på hur hallen blir en samlingsplats för barn och ungdomar. Att styrelse och ledare och föräldrar kan träffas. En ”hemmahall” förefaller vara lika viktigt, eller kanske viktigare, socialt än sportsligt.

Förhållandet mellan föreningar

Vi får se om vi kan utveckla vårt samarbete ytterligare kring kansli och sådana saker. När jag pratar med andra klubbar är det ofta om det här med samarbete, det är framtiden. Vi måste samarbeta, vi är inte lika stora som fotbollen, vi kan inte konkurrera, så det är samarbete som gäller.

Några föreningar väver ofta in förhållandet till andra föreningar i våra samtal. Det kan vara, som i citatet ovan, för att framhålla behovet av samverkan eller åtminstone samsyn, att behandla varandra med respekt. I andra änden finns föreningar som inte lägger någon större vikt vid vad

andra föreningar gör eller inte gör. I några fall lyfts konkurrens upp, med försök till värvning av spelare och ledare på lokal nivå som ytterlighet.

För en utifrån kommen betraktare framstår förhållandet mellan de stora etablerade elitföreningarna och de mindre föreningar som finns runt dem som tämligen ensidigt. De stora tar och de små får anpassa sig. Flera exempel ges, t.ex. att föreningar anmäler fler lag till serier utan att ha täckning i form av spelare, vilket leder till inställda matcher. Eller att elitlag anmäls till lägre serier för att få fler matcher. Det finns inga uttalanden om att spelare skulle gå någon annan väg än från den mindre till den större föreningen. I vad mån det ovanstående är helt eller åtminstone till övervägande del med sanningen överensstämmande går inte att fastställa inom ramen för undersökningen. Här finns således utrymme för ytterligare undersökningar.

Vad gör att Skånsk barn- och ungdomshandboll står sig stark?

Går det genom den undersökning som genomförts att få svar på uppdragets frågor?

- Varför har skånsk handboll växt de senaste tio åren och vad skall vi göra för att fortsätta växa?
- Hur gör man för att behålla ledare, spelare och domare?

Svaret på den första frågan är att vi inte med säkerhet kan säga att skånsk handboll har växt. Om vi istället kommer överens om att skånsk handboll står sig bra, kan jag framhålla främst två skäl till detta:

1. Handbollens starka tradition. Den starka regionala traditionen borgar för en kontinuitet i fotbollens skugga. Det finns många med handbollsförflutet som kan ta vid som ledare. Antalet välutbildade spelare och ledare är sannolikt högt. Tillräckligt högt för att starta eller väcka handbollen till liv på mindre (men ofta växande) orter runt om de större städerna.
2. Framgång bygger på vad som erbjuds barnen. Föreningsidrott kan vara något betydligt större är träning, match och resultat. I mötet med skånska handbollsledare och vid genomläsning av utbildningsmaterial från förbund framstår att handbollen har ett tydligare barnperspektiv än t.ex. fotbollen. En ledare beskrev det som att ”handbollen har en mjukare hållning”. För att hämta två begrepp från pedagogisk forskning: handbollen verkar se barnet som just ett barn, som *a human being*, inte som en framtida handbollsspelare, då barnet blir *a human becoming* (Quantrop.).
3. Kopplat till den djupa traditionen finns även handbollens förmåga att inta nya former och återuppstå. Om antalet aktiva i dag är större än någonsin, så är det definitivt inte fallet när det gäller antalet föreningar. Kanske den skånska handbollen just nu befinner sig på toppen rent numerärt? Utifrån det som undersökningen givit verkar det t.ex. som om antalet eldsjälur harmonierar med antalet föreningar. Kvarterslagens tid med små grupper och hård konkurrens mellan lagen är förbi. De ensamma eldsjälarna för vilka föreningen var allt blir ovanligare. Nu finns det möjlighet att formera styrelser som uppvisar en mix av rutin och nytt friskt blod, vilket ger styrka byggd på kompetens. En gruppering i små, mellanstora och stora föreningar harmonierar relativt väl med en indelning i bredd- eller elitföreningar. Föreningarna tycks väl medvetna om sin plats i ”näringskedjan” och agerar därefter. Antalet barn som kommer in i handbollen är på de

flesta orter trots allt inte större än att det finns plats för dem i handbollsföreningarnas verksamheter. Tillströmningen av nya är heller inte så stor att det går att välja och vraka. Det är bara i de stora elitföreningarna det finns plats för eventuell selektering, medan det i de övriga föreningarna vore att såga av den gren man sitter på. De visioner om framtiden som framträder i samtalen framstår genomgående som realistiska. De idéer som luftas handlar genomgående om en positiv utveckling genom utbildning och samverkan. Vän av ordning kan säga att ”jaja, det är klart de vill framstå som goda och framsynta när ni kommer”. Mitt svar blir, ”visst, så kan det vara, men jag har genom drygt ett decennium av egen och andras idrottsvetenskapliga forskning samt ett stort antal möten med företrädare för föreningar och förbund i andra stora lagsporter allt för ofta fått ta del av helt andra beskrivningar av de egna verksamheterna och målsättningarna för den”. Verksamheter och målsättningar som helt bygger på barn och unga som ”human becomings” och inte som ”human beings”.

En fjärde delförklaring kan finnas i handboll som idrott. I ett fokusgruppsamtal lyfts handbollen som sport fram, att ett barn eller en ungdom kan finna en plats i större utsträckning än i många andra lagsporter. En femte delförklaring kan ligga i att handbollen inte direkt konkurrerar med fotbollen, genom att de, åtminstone när det gäller ordinarie seriespel, sker på olika tider av året. En sjätte är att en varm sporthall är betydligt mer välkomnande än en ishall för en inte allt för idrottsintresserad förälder och handbollen definitivt är billigare.

En viktig notering

Den starka positionen och den eventuella ökningen av barn- och unga handbollsspelare delas inte av alla, utan det är en stor variation mellan föreningar. Utanför länets tillväxtområden och de traditionella handbollsfästena, är utveckling i värsta fall den rakt motsatta. Detta beror troligen inte på brist på barn och unga som kan tänkas vilja spela handboll, eller hallar där handboll kan spelas utan snarare på en brist på vuxna som vill skapa möjligheter för dem att göra det. Om Skånes handbollsförbund vill försöka popularisera sin idrott i de trakter där den nu är svag eller helt frånvarande, är det således just mot de vuxna som de bör rikta sitt intresse.

Ett svar på undersökningens andra fråga: Hur gör man för att behålla ledare, spelare och domare?

Detta avsnitt utgörs av en annan typ av tolkning av vad som framkommit i de samtal som utgör undersökningens forskningsmaterial. Vad kan vara en generell lärdom att dra rörande föreningsidrott utifrån ett antal skånska handbollsledares berättelser om den egna verksamheten? Min analys kommer fram till att *den absolut viktigaste faktorn om en verksamhet ska vara framgångsrik eller inte är själva föreningen*. Allt börjar och slutar med föreningen, enligt min tolkning.

Under samtalen lyftes inte bara goda sidor, utan de allra flesta innehöll även en öppenhet och en villighet att dryfta sådant som är och har varit negativt inom respektive förening. När det gått snett helt enkelt och att det inte bara handlar om att ”får vi bara fler bra ledare och lokaler så kommer det att gå fint”.

En ökning av antalet barn- och ungdomslag i seriespel inom handbollen i Skåne kan bara uppnås om fler söker sig till handbollen och att fler dessutom är aktiva under längre tid. Jag kommer här att fokusera på det senare och jag gör det ur ett föreningsperspektiv. Föreningen fanns (i de allra flesta fall) innan dagens aktörer kom och kommer – om den vårdas och vitaliseras – finnas kvar även när dagens aktörer har försvunnit.

En förening ska se i detta ideala läge till *alla* sina aktörer. Varje enskild verksamhet bör harmoniera med verksamheten i stort inom föreningen. Problem uppstår när förening och verksamhet förvandlas till *ett medel*. Ett extremt exempel på vad som kan hända när en förening förvandlas till ett medel är kraschade elitsatsningar. Föreningen kan inte längre rymma sina olika verksamheter, vilket kan innebära att alla föreningens verksamheter drabbas.

En mindre dramatisk exempel är när en förening inte förmår (eller i värsta fall inte är intresserad av) att locka till sig och ta hand om aktörer som kan driva den verksamhet som krävs för fortlevnad. Föreningen riskerar då att somna in.

Exemplen som tydligast framkommer i samtalen är av samma slag; enskilda aktörer inom en av alla de verksamheter som ryms inom föreningen tar sig rätten att förvandla denna verksamhet till ett medel för egna syften. De två vanligaste exemplen är när (1.) ett enskilt lag går sin egen väg och skapar sina egna regler vid sidan av föreningens eller när (2.) enskilda aktörer inom ramen för ett lag vill skapa i deras tycke gynnsammare förhållande för ett lag eller enskilda spelare i laget. Om jag här tillåter mig en dra en drastisk parallell kan dessa två exempel liknas vid tumörer som växer inuti en kropp. En tumör kan vara godartad, dvs den kan hanteras eller påverkar inte kroppen negativt. Är tumören elakartad är den däremot skadlig. En elakartad tumör visar ingen respekt eller hänsyn till sin omgivning, den växer och bryter ner allt som kommer i dess väg. En tumör uppstår utan att kroppen kan påverka detta. Genom att leva sunt kan kanske risken för vissa sorters tumörer minskas, men knappast elimineras helt.

I ledarnas beskrivningar av den egna föreningens verksamhet framstår föreningen som en sammanhållen helhet. Inga verksamheter beskrivs ligga utanför denna helhet. Det kan givetvis framstå som naturligt då det är ledare som talar, men det förtar inte poängen att det är föreningen som driver och ansvarar för verksamheten.

Föreningen ska i enlighet med de av föreningen beslutade reglerna verka för att uppnå de av föreningen beslutade målsättningarna. Dessa kan vara att bedriva verksamhet som riktar sig mot elitverksamhet på seniornivå och att föreningens barn- och ungdomsverksamheter finns för att tillgodose elitlagens behov av spelare. Det kan även vara så att föreningens målsättning är att varje lag inom verksamheten ska tillhöra eliten av den aktuella ålderskullen. Åt andra hållet, kan en förenings målsättning vara att ha så många unga i träning så länge som möjligt och helst ha en över tid stabil seniorverksamhet byggd på ”egna produkter”. Föreningar har att anpassa sina verksamheter efter de mål som bestäms av respektive förenings årsmöte. Föreningens medlemmar har att jobba mot dessa målsättningar. Föreningen och dess verksamhet verkar i symbios. För att detta förhållande över huvud taget ska kunna uppstå och bibehållas krävs, inte bara, att ansvar och befogenheter är tydligt fördelade, utan också att de hålls uppdaterade över tid. Ingen enskild medlem eller grupp av medlemmar har rätt eller befogenhet att på eget bevåg upprätta andra mål än de som bestämts av föreningen. Likväl sker det, ofta med problem som följd.

En förening kan inte skydda sig helt mot försök att göra dess verksamhet till ett medel för privata initiativ. Det finns ingen immunitet. Tumörer måste behandlas för att försvinna och dessa behandlingar är i regel smärtsamma. Ett belägg för detta är med vilken sorg och besvikelse ledare berättar om föreningens erfarenheter av privata initiativ riktade mot flertalet för att gynna ett fåtal. Bakom detta ligger sannolikt insikten om att de som ledare inte har räckt till – det borde inte ha fått gå så långt. Reaktionen är viktig. Den rymmer insikten om att en stark och sund förening kan förhindra eller, om situationen ändå uppstår, ha kraft och medel att minimera skadeverkningarna.

Allt detta sammantaget innebär att det ställs höga, för att inte säga extremt höga, krav på en förening. Detta eftersom det inte är de aktörer som förvandlar föreningen till ett medel och därigenom på ett destruktivt sätt lägger sig i verksamheten som är det avgörande problemet. Istället är det föreningens oförmåga att minimera anledningar till- och möjligheterna för privata initiativ att uppstå samt, om det får fäste, hantera dem, som är problemet. Fokus ska ligga på det sjuka, inte dess symptom.

Det är föreningens ansvar att se till alla aktivas bästa inom föreningen, vare sig det är spelare, tränare och ledare eller personer som på ett eller annat sätt stödjer verksamheter inom föreningen. Framför allt gäller detta för de barn och ungdomar som är aktiva inom föreningen. Föreningen kan inte garantera allas framtida framgång inom, i vårt fall, handboll, men den kan se till allas bästa då de befinner sig inom dess verksamhet. För att detta ska kunna fungera måste föreningen ställa motkrav. Alla aktiva ska efter förmåga följa de regler som föreningen instiftat under den tid de befinner sig i föreningens verksamhet. För att detta ska kunna ske måste föreningen se till att alla aktiva vet vilka regler som gäller och själva vara synliga samt föregå med gott exempel.

Frågan är om någon förening orkar med detta ansvar över tid. Troligen kommer en förening ha sina upp och nergångar. Trots allt är ju ledare människor som alla oss andra och föreningens verksamhet konkurrerar ständigt med andra måsten, intressen och verksamheter. Vad jag kan konstatera efter min undersökning, är att beredskapen inför de utmaningar som väntar varje ledare är god. Representanterna från de föreningar jag mött under undersökningens gång vet vad de måste göra för att behålla ledare, spelare och domare.

Lars Lagergren
Institutionen för Idrottsvetenskap
Malmö universitet
Våren 2019